

Nová „velká hra“ o dnešní Afghánistán

Vladimír Slunečko

Permanentní válečný stav v Afghánistánu, který odstartovala sovětská invaze v prosinci 1979, trvá vinou nesmiřitelných mocenských zájmů různých frakcí islámských bojovníků za víru (mudžáhidů) již osmnáctý rok. Neexistují přesné údaje o počtu mrtvých. Občanskou válku přitom rozněcují a podporují i sousední země se svými protikladnými zájmy o Afghánistán. V době, kdy jej okupovala Sovětská armáda, mohli mudžáhidové tvrdit, že bojují za svobodu země, za vítězství islámu proti nevěřícím Rusům. Teď je situace jiná. Několik let po jejich odchodu bojují v Afghánistánu nadále urputně různé znesvářené strany vyznávající islám v té či oné formě, tentokrátě však proti sobě navzájem. Všechny uplatňují tutéž nevybíravou taktiku, bojují stejně krutě jako dřív s nevěřícími a vzájemně na sebe svalují vinu za utrpení, které občanská válka Afghánistánu přináší.

V případě Afghánistánu mají jistou morální odpovědnost zvláště USA. Na vpád sovětských jednotek do Afghánistánu odpověděly operací, vypracovanou Americkou zpravodajskou službou (CIA). Původně měla být tajná, ale nabyla tak velkého rozměru, že nakonec pro nikoho žádným tajemstvím nebyla. Do Afghánistánu dopravili Američané zbraně v hodnotě skoro 3 mld. \$. V desítkách výcvikových táborů, které se rozkládaly v Pákistánu podél afghánských hranic, byli afghánští uprchlíci z pašunských oblastí cvičeni a vyzbrojováni a jako islámští bojovníci za víru vysíláni zpět do Afghánistánu k bojovým akcím. Válečný materiál dodávaly ve velkém množství i další země, včetně evropských států, finanční pomoc poskytla i Libye a především Saúdská Arábie.

Afghánští mudžáhidové, smrtí pohrdající „Boží bojovníci“, kteří zpočátku na rudoarmějce stříleli z pušek z první světové války, získali tak kromě nejmodernějších zbraní i speciální vojenský výcvik, zahrnující všechno (od boje zblízka až po používání protiletectkých rakét Stinger). Postrádali však nutné jednotné velení. Jejich bojovým akcím většinou chyběla nezbytná koordinace a mnozí velitelé mudžáhidů obvykle nevěděli nic o činnosti sousedních skupin. Vůdci jednotlivých islámských stran odporu, žijící v emigraci hlavně v sousedním Pákistánu a Íránu, spolu příliš nespolečně pracovali a jen těžko na dálku ovlivňovali průběh odboje. Úspěšnost konkrétních bojových akcí vždy závisela především na schopnostech místních velitelů. K domácím mudžáhidům se postupně přidávali i bojovníci z jiných muslimských států, a tak se do konfliktu zapojily „islámské brigády“ Saúdů, Íránců, Egypťanů, Alžírčanů a dalších.

I když je Afghánistán zaostalá země, měla po dlouhou dobu řadu svých tradičních institucí – vládu, byrokracii, školy, univerzitu a zažitou sociální strukturu, založenou na bohatství a příbuzenských vztazích. Nekontrolovanou distribucí zbraní i mezi okrajové skupiny a dokonce i mezi jednotlivce, o nichž byly zpravodajské služby přesvědčeny, že budou příštími vůdci Afghánistánu, byly tyto tradiční instituce vlastně odstraněny a důsledek je dnes zřejmý. V zemi vládne chaos. Přitom lidé s malým či vůbec žádným vzděláním získali pro svou vlastní obranu technicky nejdokonalejší zbraně.

Zároveň se Spojeným státům nevyplatilo, že po stažení sovětských jednotek v roce 1989 ztratily skutečný zájem o Afghánistán. Nenaléhaly na mírové řešení a nechaly v zemi rozhořet občanskou válku. Již během války proti Sovětské armádě podporovali Saúdové své skupiny mudžáhidů, a tak se pokoušeli podepřít své nároky na vedoucí roli v islámském světě. Totéž dělali Pákistánci a Íránci. Na tomto základě se vytvářela spojení v občanské válce, která vypukla po stažení společného nepřítele – Rusů.

Válčící strany patří k různým etnickým a kmenovým seskupením, které vždy hájily pře-

devším své vlastní zájmy. Afghánistán je mnohonárodnostní stát s velmi pestrou skladbou obyvatelstva. Situaci navíc komplikuje skutečnost, že řada těchto etnických celků, zvláště v pohraničních oblastech, přesahuje do sousedních zemí, které jsou tak vtahovány do afghánského konfliktu. V Afghánistánu dosud nedošlo ke všeobecnému sčítání lidu, takže o přesném počtu ani složení obyvatelstva nebyly zatím nikdy spolehlivé údaje. Předpokládá se, že dnes žije v zemi něco přes dvacet nesourodých etnických skupin, přičemž počty jejich příslušníků vycházejí jen z velmi hrubých odhadů. Uvedeme zde alespoň nejvýznamnější z nich.

Za Afghánce v užším slova smyslu lze pokládat Paštuny (asi 9,5 mil.), kteří před začátkem afghánských válečných zmatků představovali nejpočetnější skupinu obyvatelstva. Nyní je však počtem téměř dostihli Tádžikové, a to především díky masovému útěku do Pákistánu, kam před boji uteklo 3,5 mil. Paštunů. V Afghánistánu žijí hlavně na východě a jihovýchodě země, v četných horských údolích. V Hindúkúši a v dalších horských pásech chovají dobytek a do značné míry zůstávají i dnes kočovníky. Představují tak jedno z největších kočovnických etnik na světě. Dodnes si uchovávají svou rodovou i kmenovou strukturu. Asi 10 mil. Paštunů, tj. téměř polovina jejich celkového počtu, žije v sousedním Pákistánu. Toto východní paštunské území bylo na základě smlouvy, kterou Angličané vnutili afghánskému emírovi (tzv. Durandova linie z roku 1893), připojeno k tehdejší Britské Indii.

Druhou nejpočetnější skupinou obyvatelstva jsou Tádžikové (asi 4,5 mil.). Žijí na severu Afghánistánu a podél severovýchodních hranic s Tádžikistánem. Setkáváme se s nimi především v nížinách, kde usedle hospodaří. V dobách míru ovládali v Afghánistánu i obchod, průmysl a dopravu. Tradičně patřili k nejvzdělanějším Afgháncům, a proto zastávali i významné správní funkce. K indoevropské skupině počítáme ještě Balúče (0,1 mil.), žijící na jihu, a Nuristánce (0,1 mil.), žijící na severovýchodě země.

Naopak severozápadní nížiny Afghánistánu, kam vliv Tádžiků nikdy nesahal, ovládají Uzbeki (1,5 mil.), kteří většinou pracují jako usedlí zemědělci. Kromě nich patří k tureckým etnickým skupinám v Afghánistánu i zčásti usedlí a zčásti kočovní pastevci – Turkmeni (0,5 mil.), Kirgizové (0,2 mil.) a malé množství Kazachů a Karakalpaků. Většinou sem přišli jako emigranti v pohnutých dvacátých letech. Zvláštní skupinu tvoří Ajmákové (0,7 mil.). K mongoloidní rase počítáme šíitské Hazáry (1,4 mil.), kteří obývají nehostinné náhorní roviny uprostřed Afghánistánu. Pokládají se za potomky Čingischánových dobyvačných hord.

Po pádu komunistické vlády v dubnu 1992 vstoupila občanská válka v Afghánistánu do nové etapy. Centrem nejtvrdších ozbrojených střetů mezi jednotlivými vojensko-politickými frakcemi se stala metropole Kábul a boj o moc v ní. Při neutichajících bojích byla poborěna větší část města a zraněny či zabity desetitisíce civilistů. Obyvatelé válkou zmítaného afghánského hlavního města začali proto nostalgicky vzpomínat na „poklidné“ předchozí časy – na sovětskou okupaci či následující protikomunistickou občanskou válku. Tehdy bylo vše jednodušší; deset skupin mudžáhidů bojovalo proti ústřední vládě, které se většinou dařilo držet je mimo Kábul. Nyní byly mnohé z těchto opozičních skupin zastoupeny v kábulské vládě, zatímco zbývající je z předměstí zasypávaly raketami.

Na jaře 1995 svítila naděje. Tehdy studentští bojovníci paštunského hnutí Tálibán v průběhu šestiměsíční kampaně odzbrojili třetinu země a proboujvali se až k hlavnímu městu. Zákon a pořádek, který praktikovali, byl islámský a extrémní, avšak pro většinu Afghánců to byl po 15 letech alespoň první náznak soudního systému. Při svém postupu si toto hnutí získalo takovou popularitu, že většina jeho odpůrců zahodila zbraně a přestala bojovat.

Když počátkem března 1995 pronikl Tálibán až k branám Kábulu, byla tálibická vláda prezidenta Burhánuddína Rabbáního a jeho generála Ahmada Šáha Mas'úda, tj. představitelů umírněného Islámského společenství (Džamiate islámí), právě plně zaměstnána pokračujícím bojem s fundamentalistickou Islámskou stranou (Hizbe islámí) Gulbuddína Hekmatjára a proiránskou šíitskou Stranou jednoty (Hizbe vahdat) Abdala Alího Mazáriho.

Hekmatjárovi paštunští mudžáhidové houfně dezertovali a přidávali se k Tálibánu, a to v takovém počtu, že se Hekmatjár rozhodl ze svých pozic před Kábulem stáhnout. Pozice začal vyklízet i Mazáří. Tálibán dal v této situaci vládě ultimátum, aby složila zbraně a zabránila dalšímu ostřelování města. Pak ale nastal zvrát, když se část tádžických Mazářího jednotek vzbouřila a znovu zahájila prudkou palbu raketami na centrum Kábulu. Vláda odpověděla neméně prudkou střelbou na šíitské pozice, z nichž některé mezitím již zaujal Tálibán. Rovněž Tálibán zareagoval na ostřelování silnou palbou na Kábul a odpálil velké množství raket proti civilnímu obyvatelstvu. Výsledkem byla nejhorší destrukce města za celé patnáctileté období krvavého konfliktu.

Situace před Kábulem se však změnila. Tálibán tím, že vytlačil jednotky Hekmatjára a Mazářího, vlastně posílil pozice kábulecké vlády, a tak ještě oddálil její blížící se pád. Mazářího navíc hnutí Tálibán zajalo a popravilo. Prezident Rabbání měl najednou o dva nepřátele méně, a proto nebylo divu, že hned upustil od záměru předat moc ve státě prozatímní radě zprostředkované OSN, která by byla tvořena zástupci všech afghánských frakcí.

Tlak Tálibánu před Kábulem v následujících měsících nijak neustával. Prezident Burhánuddín Rabbání se proto rozhodl v létě roku 1996 po velmi dlouhém vyjednávání jmenovat svého bývalého soka Gulbuddína Hekmatjára premiérem. Jeho jmenování předsedou vlády pokládal za první krok správným směrem k národnímu usmíření a k posílení obrany Kábulu před Tálibánem, neustále ostřelujícím město z okolních kopců.

Tádžické Islámské společenství (Džamáte islámí), v jehož čele stojí pragmatický muslim, prezident Burhánuddín Rabbání, někdejší profesor islámské teologie, prosazuje myšlenku islámské monarchie a chce Afghánistán přeměnit v teokratický stát, v němž by opět dědičně vládl rod bývalého krále Záhira. Z tohoto důvodu má velkou oporu především v absolutistických režimech v Perském zálivu. Umírněný generál Ahmad Šáh Mas'úd, Rabbáního nejbližší spolupracovník, je jedním z nejznámějších vůdců afghánských mudžáhidů ve válce proti ruské agresi. Na rozdíl od jiných čelných vůdců mudžáhidů, kteří za sovětské okupace žili v emigraci, bojoval stále v afghánském vnitrozemí a od počátku 80. let nepřetržitě ovládal důležité Pandžšírské údolí (za což ostatně získal přezdívku „Lev z Pandžšíru“). V dubnu 1992 vstoupil jako první se svými jednotkami do Kábulu a v prozatímní vládě bývalých Nadžíbulláhových generálů zaujal místo ministra obrany. Jeho jednotky (asi 60 tisíc mužů) se staly pilířem obrany metropole Kábulu. Kromě toho ovládaly i území na západě země při hranicích s Íránem a na nejzazším hornatém severovýchodě.

Sunnitská ortodoxní Islámská strana (Hizbe islámí), kterou vede přísný fundamentalista Gulbuddín Hekmatjár, představovala donedávna nejsilnější paštunskou vojenskou organizaci. Když v dubnu 1992 padla prosovětská vláda prezidenta Nadžíbulláha, vrátil se Hekmatjár do Kábulu v čele svých mudžáhidů z pákistánského exilu a pokusil se převzít moc. Byl však poražen a donucen ustoupit do okolních hor, odkud až do svého jmenování premiérem v létě roku 1996 vedl odboj proti tádžické vládě. Cílem jeho strany je vytvořit z Afghánistánu ryzi islámskou republiku.

V polovině roku 1996 se situace před Kábulem chýlila ke svému nevyhnutelnému řešení. Již tak těžký život metropole, ohrožované denně raketami a střelbou, prohloubil rostoucí hospodářský kolaps. Ve městě, kde žije zhruba přes milion obyvatel, již dávno nefungovala elektřina, chyběla tekoucí voda i další základní služby. Ceny zboží dosáhly horentní výše a lidé si mohli jen stěží ještě něco koupit.

V Afghánistánu, který patří k nejhudšším zemím světa, je hospodářství založeno především na zemědělství. Vláda však sotva mohla žádat od zemědělců daně, nekontrolovala ani hranice, aby mohla vybírat clo. Současný vývoz činí v porovnání s předválečnou dobou méně než 10 %. Na obyvatelstvo tvrdě dopadá především horentní inflace, spojená se zhroucením hodnoty místní měny – tzv. afghání. Počátkem roku 1996 byl kurz afgháního vůči dolaru ještě 5 500, koncem září (před pádem Kábulu) již 15 500 afghání. Přitom průměrný měsíční plat státních zaměstnanců činil asi 80 000 afghání, tedy něco přes 5 \$. I když obchody byly relativně plné a potraviny běžně k dostání, vzhledem k neustálé deval-

vaci místní měny a k růstu cen stále více obyvatel metropole nemohlo uspokojovat své denní potřeby. Vláda prezidenta Burhánuddína Rabbáního, zbavená téměř všech zdrojů příjmů a navíc kontrolující již jen pět z třiceti afghánských provincií, přiživovala inflaci ještě tím, že tiskla stále nové a nové bankovky. Život se pro mnohé Kábulany stával nesnesitelný.

A právě koncem září 1996 vyvrcholily vojenské úspěchy sunnitské vojenskopolitické organizace – paštunského hnutí Tálibán – dobytím metropole. I když Mas'úduvy tádžické jednotky Islámského společenství při obraně města úspěšně po dva roky vzdorovaly, přesto Kábul padl. Sedmnáct tisíc příslušníků Tálibánu dokázalo proniknout do města přes pozice Hekmatjárovy paštunské Islámské strany, kdy se značně demoralizované jednotky útoku Tálibánu již příliš nebránily. Obě vládní síly se následně z města stáhly, aby se vyhnuly krveprolití civilního obyvatelstva, které by při boji ve městě bylo nevyhnutelné.

Přestože nejsou fundamentalističtí příslušníci Tálibánu populární, dokázali nepochybně vytěžit maximum ze všeobecné ztráty důvěry frakcí mudžáhidů bývalého protisovětského odporu, které po porážce komunistů v roce 1992 mezi sebou neustále soupeřily o moc ve státě. Ani obyvatelstvo Kábulu, unavené válkou, se jejich postupu nijak nesnažilo zabránit, ba naopak v řadě případů je vítalo přímo s nadšením. Téměř s jistotou se však dalo očekávat, že na město, které až dosud bylo relativně liberální, se snese příchodem Tálibánu vlna netolerantnosti. Ostatně i prvním činem tálibánských milicí po dobytí města bylo to, že pověsili posledního prezidenta bývalého komunistického režimu Nadžíbulláha a jeho bratra. Hlavní obětí těchto posledních zvratů na afghánské scéně se tak stala koncepce moderního a otevřeného islámu.

Druhé poučení z obsazení Kábulu spočívá v radikálně novém přetvoření etnické mapy země. Vítězství muslimských milicí Tálibánu totiž znamená triumfální návrat Paštunů k moci, již byli zbaveni Tádžiky za své kolaborantské postoje s Rusy. Kromě nespokojenosti odpůrců různých skupin mudžáhidů, rozsévajících neklid po celé zemi, hrála právě tato paštunská solidarita rozhodující roli v rychlém postupu Tálibánu. Zde jsou však také jeho hranice; nová paštunská vláda bude mít největší problémy s tím, aby se prosadila na tádžickém či uzbeckém severu.

Samo sunnitské hnutí Tálibán, které dnes představuje nejvýznamnější ozbrojenou sílu afghánských Paštunů, v době sovětské okupace země ještě neexistovalo. Na politické scéně se objevilo zcela nečekaně na podzim roku 1994, když vyhlásilo boj všem znesvářeným skupinám a směřům v Afghánistánu. Navíc byl Tálibán dost výjimečnou organizací, protože zprvu ani neusiloval o získání politické moci, ale chtěl jen nastolit v zemi pořádek ve strohém duchu ortodoxního islámu. U zrodu tohoto hnutí stál do té doby ještě zcela neznámý duchovní mollá Muhammad Umar, absolvent teologického učiliště, který vyzval své bývalé spolužáky z madrassy (tálib „student“), aby se v afghánsko-pákistánském pohraničí postavili se zbraní v ruce vůči veškerému okolnímu bezpráví. Myšlenka jejich hnutí se začala rychle šířit, a to především v paštunských oblastech.

Za podpory Pákistánu a Saúdské Arábie vstoupily pak brzy jednotky Tálibánu i do hry o politickou moc v Afghánistánu. Když v příhraničních oblastech porazily jednotky několika schopných velitelů mudžáhidů, kteří si dříve získali obdiv v bojích proti Sovětské armádě, jejich popularita začala rychle stoupat. Brzy se zmocnily prvního velkého města Kandaháru na jihovýchodě země, kde si vybudovali svůj hlavní štáb. V září 1995 padlo do jejich rukou i významné město Hérát na západě Afghánistánu a ve stejné době začali i s obléháním Kábulu, kde je dokázaly – alespoň na čas – zastavit tádžické jednotky generála Ahmada Šaha Mas'úda.

Dnes fundamentalistické milice Tálibán již ovládají přes tři čtvrtiny afghánského území. Noví příslušníci se rekrutují především z řad několika milionů afghánských uprchlíků v Pákistánu. Přitom mnozí z vojáků Tálibánu jsou mladí chlapci, kteří nikdy nechodili do školy. Ortodoxní sunnité je vyučují zpolitizované formě islámu a zacházení se zbraněmi. Mladíci získávají pocit, že jsou mesiášští dobyvatelé zavádějící šarí'u, islámský zákon.

Využívá je i pákistánská vláda pro svůj geopolitický a hospodářsko-strategický cíl „uklidnění“ Afghánistánu. Tento cíl zpočátku prosazovala ve spolupráci s Hekmatjárem, avšak v roce 1994 nalezla účinný nástroj právě v Tálíbanu.

Fundamentalistické hnutí Tálíbán, vybavené nejmodernějšími zbraněmi, chce z Afghánistánu, otřeseného soupeřícími skupinami mudžáhidů a jejich velitelů, vytvořit jediný radikálně-islámský Boží stát. Duchovní mollá Umar si již nechává říkat „kníže věřících“ (amíru'l mu'minín) a ovládnutá území spravuje pomocí svého islámského poradního sboru (madžlise šurá), který do čela provincií jmenuje guvernéry. Ve své ideologii se Tálíbán snaží vrátit k mytickým kořenům islámu po vzoru saúdskoarabského wahhábismu. Avšak to, co míní svým pojetím islámského zákona šarí'y, předvedl již velmi názorně v průběhu 18 měsíců, po které – před dobytím metropole Kábul – ovládal afghánská města Hérát a Kandahár. V jeho pojetí jde o jakýsi „primitivní islám“, který ženám znemožňuje jakékoli působení mimo domov, především výkon povolání, a mužům vnucuje mravy a zvyky, které neplatí ani v sousedním Íránu. Nelítostná tvrdost a fanaticismus při zavádění této vize islámu do praxe vyvolávají strach a odpor i u těch nejnábožnějších Afghánců, především v Kábulu, vždy nejmodernějším afghánském městě.

Extrémní islámský fundamentalismus, prosazovaný Tálíbánem, zavádí přísnější restriktivní opatření vůči ženám než kterákoli jiná islámská země. Ačkoli muslimské ženy v islámské společnosti běžně disponují svými společenskými, politickými a jinými právy, v dnešním Afghánistánu má v pojetí Tálíbánu žena pouze vyšívat a vykonávat domácí práce. Má zakázáno jakoukoli činnost mimo domov, s jedinou výjimkou nemocnic či klinik, kde se léčí jen ženy. Na nákupy se může vydat pouze v doprovodu příbuzného mužského pohlaví. Při odchodu ze svého domu musí mít povinně burku zahalující celé její tělo, včetně obličeje. Žena nesmí studovat, vzdělávat se, ale ani třeba tančit. Za porušení některého z těchto příkazů (např. pokud se zdá být nepřijatelně oblečená) je vystavena bití. Nezávaditelný je i úděl „žen samoživitelek“, kterým byl zákazem vykonávání zaměstnání uzavřen přístup k obživě.

Američtí představitelé obvykle považují za příklad extrémního islámského fundamentalismu Írán, avšak ve srovnání s dnešním Afghánistánem mohou v Íránu ženy běžně chodit do škol či studovat na univerzitě. Archaické pojetí islámského práva šarí'a, které praktikuje Tálíbán, je i pro takový fundamentalistický stát, jako je Írán, jen těžko stravitelným systémem. Sám Tálíbán pak otevřeně kritizuje sousední státy, včetně Íránu, za přílišnou laxnost při interpretaci islámského zákona šarí'y. Podle činitelů Tálíbánu se nemohou takové země, jako je Bangladéš, Pákistán a Turecko, kde do čela vlád usedají premiérky, nikdy stát ryzími islámskými státy.

Již po pádu vlády bývalého komunistického prezidenta Nadžibulláha v roce 1992, když se v zemi chopili moci mudžáhidové, pohrozili zavedením systému tvrdých trestů. Tehdy fundamentalistický Hekmatjár ustanovil i prvé islámské zákony; jeho prvním krokem byl zákaz televize, filmových představení a vysílání hudebních programů v rozhlasu. Usiloval i o to, aby ženy nemohly být zaměstnávány v úřadech. Avšak mudžáhidové nikdy neuplatňovali šarí'u tak krutě, jako to nyní dělá Tálíbán, ani neměli takové hrůzy nahánějící plány na rychlé vytvoření „dokonalé společnosti“.

S fanaticismem utopistů Tálíbán tvrdí, že vytvoří nového islámského člověka prostého hříchů. V zájmu tohoto „vznešeného“ cíle hodlá nadále uplatňovat tradiční tvrdé islámské tresty. A tak v rozporu s tvrzením západních humanitárních organizací, že Tálíbán bude po dobytí Kábulu ochoten zmírnit svou extrémní verzi islámu, se v prosinci 1996 uskutečnila první veřejná poprava, při níž si manžel zavražděné ženy v souladu s kmenovým zvykem a s nekompromisní interpretací islámského zákona vychutnal pomstu. Na výstrahu ostatním před zraky přihlížejícího davu usmrtil na fotbalovém hřišti v centru Kábulu dávkou ze samopalů tribunálem odsouzeného vraha. Poprava se konala jen několik desítek metrů od dvou černých skvrn označujících místo, kde byli Tálíbánem 27. září 1996 vykastrováni a oběšeni bývalý afghánský prezident Nadžibulláh a jeho bratr Šapúr.

V souladu s archaickým islámským systémem trestů, znovu zavedeným nynějšími vládci Afghánistánu, jsou zloději trestáni utětím končetin a ti, kteří se proviní nezákonnými sexuálními vztahy, jsou zavázáni do pytle a ukamenováni k smrti. Za menší přestupky hrozí další tradiční islámské tresty – bičování a bití. Striktně platí zákaz pití alkoholu. Všechny nalezené a zabavené láhve alkoholu již rozdrtily pásy tálibánských tanků. Podobný osud postihl též televizory a filmy, neboť i ty jsou zakázané. Opium, ale ani tabák či cigarety se nikde neprodávají, na veřejnosti už nikdo nekouří. Příkaz pro muže povinně nosit turban a muslimský plnovous je pro mnohé spíše přijatelný, neboť tvoří součást afghánské tradice a kultury. Podle ortodoxního muslimského zákona šarí'y je v duchu správného života muslima povinně podstupovat i pětkrát denně modlitbu. Náboženští a obecní předáci na celém území kontrolovaném Tálibánem jsou vyzýváni, aby vzhledem k tomu, že je modlitba „pilířem náboženství“, dohlíželi na dodržování i tohoto příkazu. Ti, kteří se obfadů nezúčastní, mají být udáváni tálibánské milici. Ta se aktivně snaží objevit i ilegálně držené zbraně a obyvatelé Kábulu tak zažívají každou noc prohlídky v nejrůznějších částech města.

Příchod islámských milicí Tálibánu do Kábulu znamenal pro obyvatele města nepochybně i některé kladné změny. Mnozí prostí obyvatelé Kábulu vítali Tálibán a pád Rabbáního vlády, v jejímž čele stáli bývalí příslušníci gerily, kteří se v jejich očích stali synonymem pro korupci a rozkrádání. Navíc tálibánské milice dokázaly zavést v metropoli pořádek a snížit velmi rozbujelelou zločinnost. Znovu byly otevřeny obchodní cesty z Pákistánu a z Íránu, po nichž opět může do Kábulu proudit zboží. Z dovážených artiklů jsou nejdůležitější pohonné hmoty z Íránu. Obchod s ostatním zbožím sice není ještě plynulý, ale je rozhodně bezpečnější před zlodějskými bandami.

Po čtyřech letech, kdy bylo afghánské hlavní město frontovou linií mezi znesvářenými afghánskými frakcemi, představuje však nyní spíše „město ruin“. Bojům padlo za oběť asi 50 % domů, v některých čtvrtích až 90 %. Bojová linie profala širokým pásem město od východu k západu. Státisíce raket, dělostřeleckých granátů a minometných střel zasáhlo kdysi nejhustěji osídlené městské čtvrti a proměnilo je v trosky. S pomocí OSN a nevládních organizací začínají obyvatelé s obnovou Kábulu, avšak je to nadlidský úkol. V prvé řadě se obnovuje jeho základní infrastruktura. V kábulem Starém Městě, kterým se přehnal většina bojů, byly zničeny všechny základní služby, včetně silnic, domů, elektrického vedení, kanalizace a veřejné dopravy. Až nyní po dvou letech mohlo být obnoveno elektrické vedení. Jedním z velkých problémů ztěžujících obnovu zničeného města je obrovské množství min a nevybuchlé munice, jejíž obětí se již stalo mnoho dospělých i dětí.

Největší překážkou obnovy města je však nedostatek financí. Úplný rozsah škod či výše nákladů potřebných k obnově nejsou sice ještě známy, ale odhadují se na miliardy dolarů. Tálibán viní z nedostatku peněz v Kábulu svrženou vládu a osobně velitele vládních jednotek Ahmada Šáha Mas'úda, který s sebou při stahování z města údajně vzal veškeré rezervy ústřední banky. Noví páni Kábulu z hnutí Tálibán se tak ocitli ve značné finanční nouzi.

V důsledku mnohých životních nejistot stále větší počet lidí prchá z afghánské metropole. Kábulem se šíří strach nejen z další bitvy o toto klíčové město, ale i z jeho nového vládce – z fundamentalistického hnutí Tálibán. Poté, co pro ženy vstoupil v platnost zákaz pracovat a vzdělávat se, začali hromadně opouštět Kábul zejména vzdělaní lidé. Zatímco v průběhu dvou týdnů po obsazení Kábulu přecházelo koncem září 1996 denně přes hlavní hraniční přechod do Pákistánu kolem 120 osob, koncem roku to bylo již téměř 900 osob denně, a to je jen oficiální údaj. Existuje totiž nesčetné množství dalších způsobů, jak se dostat do Pákistánu. Mnozí nově příchozí se nepřihlašují k pobytu a zůstávají u svých příbuzných a přátel, kteří se již v Pákistánu zabydleli. Přibližně 90 % z těch, kteří nyní tvoří největší světovou uprchlickou komunitu (přibližně 1,4 mil. v Íránu a asi 1 mil. v Pákistánu) pochází přímo z Kábulu a z jeho okolí.

Přítom strach z Tálibánu je větší než obava z vypuknutí dalších bojů. Šíří se zvěsti, že bojovníci tohoto hnutí napadají na ulicích lidi za to, že se neoblékají tak, jak to vyžaduje

islám, a trestají ženy, pokud si dovolí hovořit s muži, a to dokonce i při nákupech v obchodě. Příslušníci Tálibánu nutí všechny obyvatele účastnit se v mešitách hlavních modliteb v pátek, v islámský den odpočinku. Perzekuce nabývají již i etnického zabarvení. Jsou prohledávány domy Tádžiků a hledají se ukryté zbraně, zcela zjevně z obavy z povstání, které by mohlo vypuknout tak, jak se Mas'údovy a Dóstumovy síly opět přibližují k městu.

Po zdánlivě snadném obsazení Kábulu koncem září 1996 se totiž brzy vítězný postup Tálibánu zastavil. Poprvé po dvou letech od zahájení svého vítězného tažení Afghánistánem narazila na začátku října 1996 tato fundamentalistická milice na odpor. Ukázalo se, že navzdory svému nábožensky motivovanému bojovému nadšení a své dobré výzbroji nebude moci tento odpor rychle překonat. Vláda prezidenta Burhánuddína Rabbáního, v níž má účast i Gulbuddín Hekmatjár (vůdce Islámské strany) a tádžický generál Ahmad Šáh Mas'úd, dokázala po svém ústupu z Kábulu na sever zastavit spojenými silami novou ofenzivu Tálibánu. Došlo k tomu na dvou frontách, a to v oblasti strategicky významného průsmyku Sálang asi 100 kilometrů severně od Kábulu (průsmyk ve výšce 3363 m. n. m. překonává horskou bariéru mezi jižní a severní částí země) a v údolí Pandžšír, ležícím dále na východ. Po těžkých ztrátách byl Tálibán přinucen začít s ústupem z těchto strategických oblastí.

Již před ústupem milicí Tálibánu z průsmyku Sálang a z údolí Pandžšír bylo zřejmé, že jejich naděje porazit všechny opoziční síly v zemi se asi nesplní. Je vůbec otázkou, jak by tato milice bývalých „studentů koránu“ byla schopna jako pořádková moc udržet jednotu tak etnický, nábožensky a kmenově pestrého Afghánistánu.

Navíc se na sklonku minulého roku spojily na severu země síly uprchlého prezidenta Rabbáního s jednotkami uzbeckého generála Dóstuma v silnou koalici, namířenou výslovně proti Tálibánu. Tento bývalý Nadžíbulláhův generál Abdul Rašíd Dóstum, který zprvu stál na straně Tálibánu, velí dnes uzbeckým milicím, kontrolujícím z posvátného města Mazáre Šaríf šest z třiceti afghánských provincií. Jsou to severní hospodářsky prosperující oblasti, obchodující se sousedním Uzbekistánem a Tádžikistánem. Tato značná část severního Afghánistánu, kterou generál Dóstum ovládá, dnes představuje de facto již autonomní území. Dóstum je sice jako bývalý kolaborant s prosovětským režimem pro představitele ostatních skupin naprosto nepřijatelný, ale pro svou velkou vojenskou sílu hraje důležitou úlohu v úvahách o dalším politickém vývoji celé země. Má totiž pod sebou asi 100 tisíc dobře vyzbrojených mužů a v občanské válce představuje vždy jazýček na váze. Jeho jednotky navíc disponují všestrannou podporou nejen sousedního Uzbekistánu, ale i Ruska.

Vojenská síla nově vzniklé koalice tádžických vládních jednotek vyhnanych z Kábulu a uzbeckého generála Dóstuma, otevřeně podporovaného Ruskem, je nyní vůči bojovníkům Tálibánu v početní převaze. Tito noví spojenci mají i uzavřenou volnou alianci s šíitskými Hazáry, spojenci Íránu. Ti zenit svého vlivu sice překročili již v roce 1993, avšak jejich jednotky, jimž velí Karím Chalílí, nadále ovládají strategicky významné oblasti na severozápad od hlavního města. Jejich spojenectví nebývá však pevné.

Ještě na konci minulého roku otevřeli členové nové koalice proti Tálibánu dvě fronty. Na jedné se dostali 12 km od hlavního města, na druhé 30 km. V zimním období však z důvodu nepříznivých klimatických podmínek na velký útok na Kábul zatím nepomýšlí. Tálibán má proto ještě šanci zasednout k jednacímu stolu, což doposud vždy rozhodně odmítal. V Kábulu tak vládne klid. Začal islámský postní měsíc ramadan, doba, během níž by měl být zachovávan i klid zbraní, ale je to klid klamný. Na jaře, až budou horské průsmyky znovu schůdné, chtějí zneprátelené strany obnovit svůj vražedný boj o moc v Afghánistánu a napsat další krvavé kapitoly ve smutné historii své občanské války.

Pozoruhodné úspěchy, které hnutí Tálibán v posledních dvou letech dosáhlo, zmařily plány OSN na vytvoření „panafghánského vedení“. Přesto se dnes už zdá pravděpodobné, že milice Tálibánu celý Afghánistán neovládnou. Důvod spočívá v tom, že představují pouze jednu z několika hlavních etnických skupin, která sama není schopna zabránit hrozícímu nebezpečí trvalého rozdělení země na několik zájmových sfér. V Afghánistánu totiž

chybí uznávaný vůdce typu imáma Chomejního, kterého by si všichni vážili a který by byl přijatelný pro všechny etnické složky obyvatelstva. Proto není dosud vyloučené, že Afghánistán nebude následovat osud Bosny, tj. že jeho území bude nakonec rozděleno na tři nebo čtyři nestejně velké, etnicky vyhraněné části – paštunskou, tádžickou, uzbeckou, popřípadě i hazárskou.

Je však stále ještě čas dostavit se k jednacímu stolu a zachránit celistvost země. Proto se pověřenci generálního tajemníka OSN pro Afghánistán již půldruhého roku pokoušejí v Afghánistánu zprostředkovat mírová jednání. Létají sem a tam mezi Afghánistánem, Pákistánem, Íránem a snaží se přimět bojující afghánské strany k ochotě jednat o budoucím uspořádání země, ale zatím bez viditelného výsledku. Od léta roku 1996 působí z pověření OSN jako zprostředkovatel v Afghánistánu německý diplomat Norbert Holl, avšak ani on žádný úspěch zatím nemá. Snaha přivést zneprátelené frakce k jednacímu stolu naráží v prvé řadě na neochotu Tálibánu vůči jakémukoli jednání.

Během těchto chaotických válečných událostí získává v Afghánistánu stále jasnější obrysy to, co v minulém století jako důsledek rusko-britské rivality vešlo do dějin jako Great Game – „velká hra“. Tak označil Rudyard Kipling manévry Anglie a Ruska, jejichž cílem byla kontrola nad Afghánistánem. Dnes za změněných strategických a hospodářských podmínek de facto tato „hra“ pokračuje. Konstantou v ní je zeměpisná poloha země pod Hindúkušem a přes ní vedoucí spojovací cesty mezi Střední Asií a jihem asijského kontinentu, mezi bohatými zdroji energie v bývalých sovětských republikách a Indickým oceánem.

Ve Střední Asií se ve velkém rozsahu začínají využívat naleziště ropy a zemního plynu. V bývalých sovětských republikách Turkmenistánu, Uzbekistánu, Kyrgyzstánu a v občanskou válkou otřeseném Tádžikistánu se skrývají obrovské poklady ve formě zemního plynu a ropy, uranu, zlata a stříbra. Připomeňme si jen rozsáhlé tengizské ropné pole v Kazachstánu. A právě podzemní bohatství Střední Asie přitahuje dvě soupeřící, příležitostně však také spojenecké mocnosti, a to okolní státy a mezinárodní těžbařské společnosti. V této konstelaci, která předznamenává budoucnost regionu, získávají strategický význam dopravní trasy. Afghánistán je z tohoto hlediska především tranzitním územím. To měli na zřeteli Sověti, kteří sem v roce 1979 vpochozovali, a totéž dnes platí pro Pákistán, Írán a Rusko. I Buchara a Samarkand jsou přesvědčeny, že jednou znovu získají svou ztracenou roli bohatých trhů.

Navíc v zemích Střední Asie, které kulturně a historicky patří k centru islámu, začala po stažení Sovětů z Afghánistánu v dubnu 1989 a po rozpadu Sovětského svazu v roce 1991 nová éra. Nezávislost tady také znamenala získání náboženské svobody v tradičním slova smyslu, ale kolonialistické mšlení národů v sovětských dobách po sobě zanechalo ve Střední Asií etnický chaos. Utrpení afghánského obyvatelstva v mnohaleté občanské válce bývá z pohledu politiků v mnoha státech zastíněno právě strachem ze silícího vlivu fundamentalistických muslimů. Převládají obavy, aby vyústění boje o moc v Afghánistánu neposílilo vliv fundamentalistů ve středoasijských státech. V tomto smyslu Konference čtyř středoasijských států, svolaná na podzim roku 1996 s podporou Ruska, varovala hnutí Tálibán před tím, aby se pokoušelo proniknout přes Sálangský průsmyk do severních provincií, dosud ovládaných silami Dóstumových uzbeckých milicí a Mas'údových vládních jednotek, a tak se přiblížit k hranicím Společenství nezávislých států. V obavě před šířením fundamentalismu mají dnes události v centrálně situovaném Afghánistánu bezprostřední význam nejen pro středoasijské státy či sousední Čínu, ale i pro světovou politiku.

Za důležitého podporovatele Tálibánu je považován v prvé řadě Pákistán. Milice studentů koránu ostatně vznikla v uprechlických táborech na afghánsko-pákistánském pomezí. Je přitom paradoxní, že Pákistán, země, v jejímž čele již několikrát stála žena Bénazír Bhuttová, která se prohlašuje za prozápadní, mohl tak vele uvítat dobytí Kábulu Tálibánem, tedy hnutím, které ihned zakázalo ženám pracovat a nechává bit ty, které vyjdou ven nedostatečně zahalený. Pákistánský ministr zahraničních věcí Ásif Ahmad Alí svým tvrže-

ním, že Pákistán vždy uznává ty, kdož vládou v Kábulu, dokonce de facto uznal novou vládu.

Strategie Islámábádu je přitom zřejmá. Jeho zájmy jsou trojí povahy:

1) Zájmy politické. Chce, aby se v Kábulu dostala k moci loajální paštunská vláda, čímž by bylo lépe zamezeno separatistickým choutkám vlastních pákistánských Paštunů. Tato menšina je v Pákistánu totiž stále ještě velmi agilní a vláda v Islámábádu potřebuje spřízněnou paštunskou vládu v Kábulu, schopnou zabránit případným nacionalistickým požadavkům, které by mohly z Afghánistánu vzejít.

2) Zájmy strategické. Islámábád chce zabránit flirtování Kábulu s Dillí. Byl by rád, kdyby mohl těžit ze strategické polohy, která mu vzhledem k nepřátelským vztahům k Indii chybí a již by dosáhl kontrolou Afghánistánu.

3) Zájmy hospodářské. Islámábád si chce otevřít cestu k rodícím se obchodním trhům ve Střední Asii, kde zejména v ekonomickém směru stále velmi silně pociťuje přítomnost konkurenční Indie. Tyto perspektivní trhy si chce hospodářsky podmanit jednak proto, aby jeho výrobky zde našly své významné odbytiště, a jednak proto, aby mohl těžit z obrovského energetického potenciálu tohoto regionu. Jediná cesta k dosažení tohoto cíle vede právě přes Afghánistán. Již to, že Tálibán ovládl jih a západ země, umožnilo otevřít cestu, která spojuje Pákistán s Turkmenistánem. Právě na této trase chce Islámábád, který trpí značným nedostatkem energie, vybudovat plynovod i ropovod. Rovněž se zde uvažuje i o vystavění železniční trati.

Roli Pákistánu jako důležité protiváhy Íránu v regionu zdůrazňuje zejména uzbecký prezident Islam Karimov, který projevuje větší tendence než jeho rivalové v ostatních bývalých sovětských republikách ve Střední Asii k výrazné diverzifikaci svých zahraničněpolitických a ekonomických vztahů.

Islámábád má dnes všechny důvody k tomu, aby se domníval, že nová afghánská vláda mu tato přání splní. Stane-li se tak, pak to bude poprvé od vzniku Pákistánu, že bude mít v Kábulu svůj spojenecký režim. To je důvod, proč se Islámábád po dobytí Kábulu radikálně islámským Tálibánem snažil jako prostředník mezi tímto hnutím a uzbeckým generálem Dóstumem zabránit vytvoření protitálibánské vojenské aliance, i když marně. A přestože generál Dóstum nakonec po jednáních své ozbrojené síly spojil s tádžickým Rabbáním a Mas'údem, nehodlá se Islámábád – i přes tento diplomatický neúspěch – za žádných okolností vzdát ani v budoucnu role zprostředkovatele. Je si vědom, že by tak ztratil svůj vliv na fundamentalistický Tálibán, a tím také na vnitropolitický vývoj v Afghánistánu.

Pád Kábulu byl naopak velkou ztrátou pro Írán. Šítští mulláhové v Teheránu podporují legální afghánskou vládu Rabbániho a jsou odpůrci Tálibánu mj. i proto, že představuje obzvláště přísnou formu sunnitského islámu. Teherán proto postupoval společně s bývalou tádžickou vládou proti nebezpečí Tálibánu, za nímž spatřoval pákistánské, saúdské a především americké manévry. Vliv Teheránu v Kábulu přitom dosáhl takové míry, že to začalo znepokojoval i samotný Washington. V této souvislosti není téměř pochyb o tom, že pád Kábulu byl zprvu Američany přijímán s úlevou.

Strategie Teheránu uplatňovaná v Afghánistánu má logicky velké třecí plochy právě se svým konkurentem – se sousedním Pákistánem. V pozadí jsou především zájmové protiklady o oblast Střední Asie, kterou Írán považuje za svou doménu, a to především z historických důvodů, neboť celá Střední Asie byla v minulosti silně ovlivněna právě perskou kulturou. V nové „velké hře“ o Afghánistán nechce proto Teherán zůstat stranou. Přitom většina pozorovatelů hodnotí roli Íránu ve Střední Asii jako konstruktivní a stabilizující.

Stejně jako Teherán, tak i Moskva se dnes ochotně nabízí bývalým sovětským republikám ve Střední Asii jako údajně spolehlivý bezpečnostní partner. Ostatně i značné vojenské síly, které Rusko stále udržuje v Tádžikistánu, tedy na hranici s Afghánistánem, dnes vydává v první řadě za ochrannou hráz proti pronikání radikálního islámského fundamentalismu. Rusko se sice od svého muslimského „břicha“ již oddělilo, avšak nechtělo by, aby odtud pronikala nestabilita do jeho vlastní země. Moskva pociťuje muslimské sebevědomí

jako hrozbu, a to nejen na Kavkaze, kde vedla vražednou čečenskou válku. V tomto směru je pro ni Afghánistán i osm let po stažení sovětských jednotek důležitý. Ostatně nejen Rusko, ale i středoasijské státy Společenství nezávislých států se shodně obávají, že by se celkové vítězství Tálibánu mohlo stát podnětem pro aktivizaci fundamentalistických skupin na jejich vlastních územích. V podobné situaci je vlastně i Čína, která hraničí s „muslimskými zeměmi“, jako je Kyrgyzstán a Kazachstán, a v Sin-tiangu musí čelit neklidným muslimským Ujgurům.

Rusko se tak znovu vměšuje do situace v Afghánistánu. Významná byla určitě jeho úloha při uzavření aliance tádžického generála Mas'úda, šefa generálního štábu ozbrojených sil vyhnaného prezidenta Rabbáního, s uzbeckým generálem Dóstumem. Poprvé od stažení bývalé Sovětské armády se znovu v Afghánistánu objevují i ruští vojenští odborníci, kteří na letecké opěrné základně severně od Kábulu cvičí vládní oddíly pro boj s milicemi Tálibánu. Denně přistávají na základně Bagrám až čtyři dopravní letouny z Ruska, z Ukrajiny a z Tádžikistánu. Vykládají se z nich zbraně, munice, pohonné látky a v Moskvě tištěné afghánské peníze. Na základně v Bagrámu přistávají rovněž letadla z Indie se zbraněmi, s radarovým zařízením, s náhradními díly pro vojenskou techniku a s penězi. Dillí, které v Kábulu podporovalo Rabbáního tádžickou vládu, patří též k zapřísáhlým odpůrcům Tálibánu. Z Mašhadu vybudoval letecký most také Írán. Ani další země však netrpí nečinností. Hnutí Tálibán dostává komplexní podporu nejen z Pákistánu, ale především ze Saúdské Arábie a z Bahrajnu, štedrost projeví i Spojené arabské emiráty.

Konflikt v Afghánistánu se zinternacionalizoval jako nikdy dříve. O to obdivuhodnější jsou v soudobé „velké hře“ postoje Washingtonu, jenž se zprvu rozhodl Tálibán podporovat, i když jeho fundamentalistické smýšlení mu nemohlo být milé. Ministerstvo zahraničních věcí, které je tak starostlivé, když některé země porušují lidská práva, dlouhou dobu nemělo žádné námitky proti tomu, jak hnutí Tálibán prosazuje islámský zákon na území, které kontroluje. V dubnu 1996 navštívil dokonce náměstek Ministerstva zahraničí Robin Raphael provincii Kandahár, hlavní štáb hnutí Tálibán, kde se setkal s jeho vůdcem mullá Muhammadem Umarem.

Ještě i poté, kdy Tálibán dobyl hlavní město Kábul, považovalo jej americké Ministerstvo zahraničí za hnutí schopné konečně zajistit Afghánistánu stabilitu. Doufalo, že Tálibán urychleně obnoví pořádek a bezpečnost v Kábulu a vytvoří reprezentativní prozatímní vládu, schopnou zahájit proces národního usmíření. I když popravu bývalého afghánského prezidenta Nadžibulláha, kterou Tálibán zosnoval, označilo za politováníhodnou, zároveň přislíbilo vyslat do Afghánistánu své diplomaty, kteří by se setkali se zástupci Tálibánu a prodiskutovali možnost plného obnovení diplomatických styků. Takovéto výroky rozvířily spekulace o tom, že USA vzdor popírání vlády a nedostatku důkazů poskytovaly Tálibánu při jeho úspěšném tažení účinnou pomoc. Avšak již o tři dny později se ministerstvo od těchto plánů zcela distancovalo a výslovně prohlásilo, že na navázání diplomatických vztahů není ani pomyšlení, a vyjádřilo vážné znepokojení nad stavem lidských práv v zemi. Co vedlo Washington k původní podpoře a co nakonec jeho postoj tak náhle změnilo?

Spojené státy si v prvé řadě přejí, aby v Hindúkuši zavládla jakási politická rovnováha, a proto byly zprvu ochotny akceptovat i tyto úspěšné fundamentalistické bojovníky za víru jako „pořádkovou sílu“ v zemi. Ministerstvo zahraničí svůj postoj odůvodňovalo tím, že hnutí Tálibán je spíše „protimoderní“ než „protizápadní“. Washington přitom doufal, že jeho vítězství umožní návrat rodu bývalého krále Záhira, a tím i novou stabilitu pro Afghánistán. Byla to jistě riskantní sázka, neboť Tálibán již tehdy vzbuzoval spíše dojem, že je hnutím zcela nepředvídatelným. Přesto u Američanů převládal pocit, že by právě vítězství Tálibánu mohlo mít celkový příznivý vliv, že by mohlo znamenat i konec anarchie a zavedení kontroly jak nad výcvikovými tábory teroristů, které se Tálibán rozhodl zlikvidovat, tak nad výrobou drog v zemi. Tálibán totiž již přes rok kontroloval údolí, v němž se pěstuje mák k výrobě opia, a tvrdě vystupoval proti užívání a distribuci omamných prostředků.

To, co představitelé Tálibánu, srovnatelné s nejzaostalejšími iránskými mulláhy, dělá

pro Američany ještě užitečnější, je jejich kontrola právě nad tou částí Afghánistánu, kterou má vést potrubí na dopravu ropy a zemního plynu z Turkmenistánu až do pákistánského přístavního města Karáčí. Výstavbu si co nejrychleji přejí právě USA a Saúdská Arábie. Takovéto přímé spojení mezi bohatými zdroji energie ve Střední Asii a Indickým oceánem by připravilo Rusko o jeho velkou strategickou výhodu, kterou se po rozpadu SSSR snaží bránit vůči od té doby nezávislým státům na pobřeží Kaspického moře. Ztratilo by prakticky úplnou kontrolu nad cestami pro dopravu energetických surovin ze Střední Asie a ze Zakavkazska. Ne náhodou jsou naopak Rusko a Írán zajedno v podpoře afghánských skupin, které se pokoušejí vytlačit Tálibán z území, která kontroluje.

Třetím významným důvodem je nepřítelství USA vůči Íránu. Washington si přeje dalekosáhlou izolaci Íránu, avšak z důvodů, které nemají s vývojem ve Střední Asii nic společného, ale mají své kořeny v izraelsko-arabském konfliktu. Američané jsou přesvědčeni, že Írán patří k největším odpůrcům míru mezi Izraelem a Palestinci. Navíc předloni proti Íránu, který je podezříván ze státního terorismu, vyhlásili hospodářské embargo. Hnutí sunnitského ražení Tálibán je tak pro Američany užitečné v neposlední řadě proto, že se staví proti pokusům Íránu a jeho šiitských vůdců o vměšování do afghánských záležitostí.

Po krátkém flirtování s islámským fundamentalistickým hnutím Tálibán, dočasným vítězem občanské války v Afghánistánu, se však vláda Billa Clintona náhle rozhodla od tohoto hnutí distancovat. Změnu postoje vysvětlují oficiální místa tím, že zprvu nevěnovali událostem v zemi dostatečnou pozornost. A tak Ministerstvo zahraničí, které ještě nedávno vnímalo Tálibán jako sílu, která by konečně mohla zajistit Afghánistánu stabilitu, se nyní od podpory tohoto hnutí odklání. Takovéto rozhodnutí odráží jak velmi proměnlivou vojenskou situaci v Afghánistánu samotném, tak i snahu americké vlády distancovat se od muslimského hnutí, které uplatňuje krutou interpretaci islámského práva a pro něž lidská práva znamenají tak málo.

Změna pohledu Washingtonu na Tálibán se v zásadě kryla se změnou ve vnímání situace představiteli amerického ropného gigantu, společnosti UNOCAL International Energy Ventures. Tato společnost spolu se Saúdskou Arábií pracuje v Afghánistánu na projektu výstavby zmíněného plynovodu a ropovodu v hodnotě 8 mld. \$, který by měl vést z Turkmenistánu do Pákistánu právě přes část afghánského území. Americká vláda projekt podpořila a Clinton loni osobně apeloval na turkmenského prezidenta Saparmurada Nijazova, aby kontrakt podepsal.

Moskva sice stále doufá, že si udrží účinnou kontrolu nad tokem ropy ze starých sovětských nalezišť v Kazachstánu, v Turkmenistánu a v Uzbekistánu, nemá však ani dost prostředků, aby zablokovala trasy obcházející Kaspické moře, ani potřebné finance, aby vybudovala vlastní ropovody. Středoasijské republiky, které byly po desítky let izolovány za železnou oponou, teď zvou investory ze zahraničí, aby vystavěli ropovody, které prolomí ruský monopol a sníží náklady na dodávky jejich ropy vnějšímu světu. Volba obchodních partnerů pak v tomto teritoriu znamená přiklonit se k jedné straně afghánského konfliktu. UNOCAL se spojil s Pákistánem, a tak nutně i s ním podporovanou stranou v afghánské občanské válce – s Tálibánem.

Záříjový postup Tálibánu, kdy se zdálo, že již směřuje k dobytí celého Afghánistánu, se jevil i jako jasné vítězství UNOCAL a jeho obchodních partnerů – saúdské společnosti Delta Oil a pákistánské vlády. Clintonova vláda otevřeně chválila projekt společnosti UNOCAL jako vhodnou alternativu plánů zahrnujících ropovody přes Írán k Arabskému moři. Na takovém projektu pracuje Teherán s katarskou společností Crescent Petroleum a pozval k účasti firmy jako British Gas a Shell. Dnes však situace Tálibánu, kdy musí čelit silným vládním protiútokům, nevypadá již tak růžově.

Ať již byl Tálibán jakkoli nadějný, partneři ze společností UNOCAL a Delta Oil nikdy nesázeli pouze na něj. Představitelé těchto společností donedávna veřejně prohlašovali, že použijí část svých příjmů z ropovodů, které by údajně mohly dosahovat 100 mil. \$ ročně, na obnovu válkou zničeného Afghánistánu. V tom smyslu jednali o možné trase ropovodu

jak s Tálíbánem, tak i s konkurenčními skupinami mudžahidů. Z jednání se vrátili povzbuzení „neobyčejnou podporou“ ze strany vůdců všech stran, včetně jednoho z nejmocnějších protivníků Tálíbánu – Ahmada Šáha Mas'úda. Jelikož generál Rašíd Dóstum a jeho bývalý rival Ahmad Šáh Mas'úd začali nedávno spolupracovat, aby postup Tálíbánu zvrátili, může jednoho dne nastat situace, kdy právě jeden z nich dosáhne takového postavení, že bude rozhodovat o afghánských ropovodech. To z nich činí potenciální partnery v současné variantě „velké hry“.

O přístup do strategicky významné oblasti Afghánistánu se bojuje již od krvavých střetů 19. století, které vešly do povědomí jako „velká hra“. O tom, komu bude patřit Afghánistán, se tak bezvýsledně rozhoduje již bezmála dvě stě let, aniž by se za tu dobu dospělo k nějakému trvalejšímu výsledku. Soudobá varianta „hry“ se však v jednom bodě podstatně liší od poměrů v minulém století. Tehdy byly západní mocnosti protagonisté a hlavní aktéři, zatímco Afghánci a muslimové představovali bezmocné a němé oběti, a to i přes statečný odpor, který v horách kladli Angličanům. Dnes se stal posílený islám spoluhráčem. Platí to nejen pro Afghánistán, ale také pro sousední Írán a Pákistán, což situaci nijak neusnadňuje. Současná „velká hra“ bude pokračovat tak dlouho, dokud bude v Afghánistánu přetrvávat zmatek, což se v dohledné budoucnosti sotva změní.